ISSN: 2522-9699, 2616-5007

ІННОВАЦІЇ В ОСВІТІ

DOI 10.33930/ed.2019.5007.59(5-6)-14
УДК 130.2:7.01:7.05.:37

ЖИТТЄТВОРЧІСТЬ У ПРОСТОРІ СУЧАСНОЇ МИСТЕЦЬКОЇ І ДИЗАЙНЕРСЬКОЇ ОСВІТИ

О. В. Іващенко
Р. Я. Гугул

Анотація.

Актуальність теми дослідження. *Сучасна культура дедалі виразніше демонструє суперечність між гуманістичним призначенням мистецтва та прагматичною логікою функціонування креативних індустрій, коли художня діяльність підпорядковується законам комерційної ефективності та ринкової конкуренції. Унаслідок цього життєтворчість представників творчих професій переважно набуває форм безперервного самобрендингу, конструювання медійного образу та адаптації до вимог цифрового культурного простору.*

Постановка проблеми. *Осмислення основних чинників формування мистецької життєтворчості в умовах сучасних соціокультурних, технологічних та освітніх трансформацій, а також у контексті стрімкого розвитку креативних індустрій, розширення сфери застосування дизайну та виникнення цифрових репрезентацій образотворчого мистецтва.*

Аналіз останніх досліджень і публікацій. *Певна спроба цілісного осмислення життєтворчості зроблена в українському науковому дискурсі. Зокрема, у працях Л. Сохань, М. Култаєвої, Н. Хамітова, І. Степаненко, М. Степаненка, К. Проскуріної, Н. Радіонової, О. Васильєва відбулося зміщення дослідницького акценту від метатеоретичного аналізу даного феномену до осмислення форм і проявів сукупності практик самотворення та творчої самореалізації в сучасному соціокультурному просторі.*

Постановка завдання. *Розглянути основні філософські підходи до інтерпретації життєтворчості, визначити місце мистецької життєтворчості у структурі сучасної культури та здійснити філософсько-культурологічне осмислення феномена життєтворчості у просторі сучасної мистецької та дизайнерської освіти.*

Виклад основного матеріалу. *Від первісних наскельних зображень до сучасного цифрового мистецтва художня творчість відображає історію людини, яка через мистецтво прагне зрозуміти себе, надати смислу власному існуванню та репрезентувати свій життєвий досвід. Водночас однією із наскрізних і найбільш дискусійних проблем завжди залишалося співвідношення мистецтва і грошей, духовної свободи та економічної доцільності. Осмислення мистецької життєтворчості в контексті сучасної філософії культури потребує виходу за межі традиційного розмежування мистецтва, дизайну і техніки. Життєтворчість представників творчих професій зазнає суттєвих змін, які виявляються у зміні способів художнього мислення, професійної ідентифікації, модусів творчого самовираження, форм культурної комунікації та механізмів самореалізації у сфері мистецької діяльності.*

Висновки. *Посилення світоглядної та виховної складових мистецької та дизайнерської освіти, а також розроблення освітніх стратегій, спрямованих на розвиток мистецької життєтворчості майбутніх дизайнерів та художників забезпечать становлення митця як суб'єкта культури, який формує нові культурні смисли та гуманізує соціальний простір.*

ISSN: 2522-9699, 2616-5007

***Ключові слова**: мистецька життєтворчість, образотворче мистецтво, дизайн, освіта, креативність, філософія культури, технологічність, самотворення.*

LIFE-CREATION IN CONTEMPORARY ART AND DESIGN EDUCATION

Olha Ivashchenko
Ruslan Gugul

Abstract.

Relevance of the research. *Contemporary culture increasingly reveals a contradiction between the humanistic purpose of art and the pragmatic logic of the creative industries, where artistic activity is subordinated to commercial efficiency and market competition. Consequently, the life-creation of artists and designers often takes the form of self-branding, media-image construction, and adaptation to digital culture.*

Problem statement. *The problem is to identify the factors shaping artistic life-creation amid sociocultural, technological, and educational transformations, the development of the creative industries, the expansion of design, and digital representations of visual art.*

Analysis of recent reseafch and publications. *Ukrainian scholarly discourse offers attempts to conceptualize life-creation comprehensively. The works of L. Sokhan, M. Kultaieva, N. Khamitov, I. Stepanenko, M. Stepanenko, K. Proskurina, N. Radionova, and O. Vasylieva demonstrate a shift from metatheoretical analysis to the practices of self-creation and creative self-realization.*

Research task. *The article aims to examine philosophical approaches to life-creation, determine the place of artistic life-creation in contemporary culture, and provide a philosophical and cultural analysis of this phenomenon in art and design education.*

Main material presentation. *From prehistoric rock images to digital art, artistic creativity reflects humanity's efforts to understand itself, give meaning to existence, and represent lived experience. The relationship between art and money, spiritual freedom and economic expediency remains controversial. Understanding artistic life-creation requires moving beyond the traditional separation of art, design, and technology. Changes in the life-creation of artists and designers affect artistic thinking, professional identity, creative self-expression, cultural communication, and professional self-realization.*

Conclusions. *Strengthening the worldview-forming and educational components of art and design education and developing strategies for fostering the artistic life-creation of future artists and designers will contribute to the formation of the artist as a cultural subject who creates new meanings and humanizes social space.*

Key words: *artistic life-creation, visual art, design, education, creativity, philosophy of culture, technological orientation, self-creation.*

Актуальність теми дослідження. Сучасна культура дедалі виразніше демонструє суперечність між гуманістичним призначенням мистецтва та прагматичною логікою функціонування креативних індустрій, коли художня діяльність підпорядковується законам комерційної ефективності та ринкової конкуренції. У наслідок цього життєтворчість представників творчих професій переважно набуває форм безперервного самобрендингу, конструювання медійного образу та адаптації до вимог цифрового культурного простору.

Саме тому проблема життєтворчості має не лише теоретичне, а й суспільне значення, бо пов'язана з пошуком ціннісних засад та гуманістичних основ професійного становлення митців, здатних протистояти редукції творчості до інструмента виробництва шаблонізованого культурного контенту. Не випадково однією з найбільш показових тенденцій сучасності є криза авторства, яку все частіше окреслюють метафорою "смерті митця", що додатково актуалізує потребу у філософському осмисленні мистецької життєтворчості.

Особливого значення ця проблема набуває у просторі української дизайнерської та мистецької освіти. Адже, сьогодні одним із провідних критеріїв ефективності професійного успіху фахівців творчих професій переважно є посилення орієнтацій на зовнішнє визнання, що продукує ризик підміни внутрішніх смислів творчої діяльності.

Постановка проблеми. Проблема життєтворчості належить до фундаментальних проблем сучасної філософії культури, філософської антропології та філософії освіти, оскільки безпосередньо пов'язана з осмисленням людини як суб'єкта здатного творчо

 ISSN: 2522-9699, 2616-5007

конструювати власне буття у динамічному синтезі індивідуального, соціального та культурного життя. Це відкриває можливості для виокремлення проблеми мистецької життєтворчості в окремий дослідницький блок. Оскільки остання набуває посиленої актуалізації в умовах сучасних соціокультурних, технологічних та освітніх трансформацій, а також в контексті стрімкого розвитку креативних індустрій, розширення сфери застосування дизайну та виникнення цифрових репрезентацій образотворчого мистецтва. Відповідно суттєвих змін зазнає й система підготовки майбутніх художників і дизайнерів – виходить за межі традиційної моделі професійної підготовки, дедалі більше набуваючи ознак відкритого культурно-освітнього простору, у якому відбувається становлення творчої особистості, здатної до життєтворчості, у якій мистецтво є специфічним модусом людського буття.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Розуміння життєтворчості як безперервного процесу взаємодії різних вимірів людського буття не є новацією сучасної філософської думки, а радше становить одну з її наскрізних ідей, що простежується ще від античності. Водночас ця ідея нерідко залишається недостатньо реалізованою на концептуальному рівні та досить часто залишається фрагментарно представленою. Певна спроба цілісного осмислення життєтворчості зроблена в українському науковому дискурсі. Зокрема, у працях Л. Сохань, М. Култаєвої, Н. Хамітова, І. Степаненко, М. Степаненка, К. Проскуріної, Н. Радіонової, О. Васильєва відбулося зміщення дослідницького акценту від метатеоретичного аналізу даного феномену до осмислення форм і проявів сукупності практик самотворення та творчої самореалізації в сучасному соціокультурному просторі. Наразі проблема мистецької життєтворчості залишається недостатньо розробленою, хоча окремі її аспекти висвітлюються у філософії культури, естетиці, мистецтвознавстві та теорії дизайну – Л. Соколюк, Г. Скляренко, О. Петрова, О. Поліщук, І. Рижова, Г. Чміль та ін.

Постановка завдання. Розглянути основні філософські підходи до інтерпретації життєтворчості, визначити місце мистецької життєтворчості у структурі сучасної культури та здійснити філософсько-культурологічне осмислення феномена життєтворчості у просторі сучасної мистецької та дизайнерської освіти.

Виклад основного матеріалу. Від первісних наскельних зображень до сучасного цифрового мистецтва художня творчість відображає історію людини, яка через мистецтво прагне зрозуміти себе, надати смислу власному існуванню та репрезентувати свій життєвий досвід. Як влучно констатує О. Петрова “мистецтво є досвідом свободи” [15, с. 41]. Кожна культурна епоха виробляла власний ідеал творчої особистості: античність пов’язувала його з гармонією та мірою, доба Відродження – з багатогранністю творчого потенціалу людини, модернізм – із пошуком нових візуальних мов, сучасна культура – зі здатністю до міждисциплінарного мислення, проєктування та адаптації до технологічних змін. Оскільки, “швидкість соціальних і технологічних змін найрізноманітнішим чином впливає на митця. Масове виробництво фарб у тюбиках дало змогу працювати на вільному повітрі замість студії. Початок глобалізації – розквіт імперіалізму й міжнародного спілкування – приніс екзотичні впливи: від японських гравюр до африканських масок…Винайдення фотографії розпочало дискусію про мету образотворчого мистецтва, але водночас дало живописцям нові ресурси…Технологічні досягнення … впливали на мистецтво, яке часом свідомо обирало прогрес за предмет зображення” [10, с. 12]. Отже, історія мистецтва є історією трансформації культурних практик, способів світосприйняття, системи цінностей та соціальних відносин.

Водночас однією із наскрізних і найбільш дискусійних проблем завжди залишалося співвідношення мистецтва і грошей, духовної свободи та економічної доцільності. З одного боку можна цілком погодитися з твердженням В. Дерезевіца в тому, що “мистецтво несумісне з грошима, воно не повинне мати з ним нічого спільного, мистецтво знецінюється від контакту з грошима й деградує від самої думки про них” [9, с. 23]. З іншого – фінансова підтримка художньої діяльності уже від Античності, через систему меценатства Відродження до сучасних креативних індустрій завжди була й залишається важливою передумовою художньої творчості. Певна річ, така підтримка ніколи не була нейтральною, бо впливала на тематику творів, статус митця та характер творчої свободи. Хоча Е. Бергсон називає художників вищими істотами, підкреслюючи їх виняткову здатність до інтуїтивного осягнення реальності [3], їхня творчість не існує поза конкретними соціокультурними та матеріальними умовами, більш того вона від них залежна. Як зауважує О. Петрова: “узагальнення, вироблення типового образу – привілей лише небагатьох митців” [15, с. 229]. Саме тому мистецька життєтворчість є безперервним пошуком рівноваги між свободою

ISSN: 2522-9699, 2616-5007

творчого самовираження, суспільним визнанням і вірністю власному творчому покликанню. На думку Т. Адорно: "Мистецтво завжди має бути ще й продуманим; саме мистецтво мислить" [2, с. 139].

Отже, осмислення мистецької життєтворчості в контексті сучасної філософії культури потребує виходу за межі традиційного розмежування мистецтва, дизайну і техніки. Спонукальним імпульсом і водночас концептуальною основою такого підходу є теза Т. Адорно: "Мистецтво – це раціональність, що критикує раціональність" [2, с. 80]. На відміну від інструментального розуму, зорієнтованого на ефективність інженерно-дизайнерського проєктування способів панування людини над світом, художнє мислення є засобом критичної рефлексії над усталеними способами взаємодії людини із предметним середовищем. Співвідношення дизайну і образотворчого мистецтва змінювалися історично у відповідному ступені до того, як "якою великою мірою уявлення про природну красу історично змінювалося" [2, с. 92]. Саме в такому розумінні поєднання мистецької та дизайнерської освіти можна розглядати як спільний простір формування мистецької життєтворчості в умовах техногенної культури. Як слушно зауважує Т. Адорно: "мистецтво мобілізує техніку в протилежному напрямі, ніж панування. Сентиментальність і слабкість майже всієї традиції естетичного мислення можна пояснити тим, що це мислення пригнічувало іманентну мистецтву діалектику раціональності й мімезису" [2, с. 79]. Попри різні історичні траєкторії розвитку та професійні завдання образотворче мистецтво і дизайн орієнтовані на творче перетворення людського світу, їх основне естетичне завдання творити красиві речі. З цього приводу слушною є думка А. Мура: "щоб створити красу на віки, потрібен не стиль, а істинність. Краса дає речам безсмертя. Ці речі переживають тих, хто їх створив. Вони – подарунок майстрів світові. Краса стійка, життєствердна, вона віддає сповна, щоб породити ще більше життя" [12, с. 12]. Саме тому категорії краси та гармонії, смаку та моди набувають особливого значення для мистецької життєтворчості [5 ; 16 ; 17].

Уявлення про красу визначає спрямованість творчої діяльності на гармонізацію людського буття, формування культурних смислів та культури смаків, а також складає основу дизайнерської і мистецької освіти. Однак, як пише О. Верещагін: "Якщо дизайнерська освіта в Україні здійснюється на належному рівні, то її виховна складова дещо втрачається… це несе загрозу дегуманізації дизайнерської освіти" [4, с. 182].

Окрім цього, швидкий розвиток цифрових технологій та генеративного штучного інтелекту призводить до алгоритмізації творчих процесів, що в свою чергу змінює характер художньої діяльності та трансформує критерії творчої цінності. Все це призводить до того стану, що "сьогочас працівник творчої сфери – радше соціальний "нетворкер", а "новий учасник креативного процесу – аж ніяк не висотник, а соціальний (мережевий) працівник", тож "дедалі менше йдеться про творення і щоразу більше про "виставляння" [7, с. 31]. За цих умов життєтворчість представників творчих професій зазнає суттєвих змін, які виявляються у зміні способів художнього мислення, професійної ідентифікації, модусів творчого самовираження, форм культурної комунікації та механізмів самореалізації у сфері мистецької діяльності.

Проте, майбутній художник або дизайнер має бути готовий до професійної діяльності в умовах креативної економіки постіндустріального суспільства. Йдеться про формування під час навчання в вишах тих якостей, які забезпечать перехід від професійної підготовки до життєтворчості як інтегральної практики самотворення. Перш за все, під час навчання варто зробити акцент на розвитку моральної відповідальності та усвідомленого ставлення до майбутнього фаху та розуміння суспільної місії мистецтва.

Тож, наступним важливим аспектом мистецької життєтворчості є сенсотворення. На відміну від суто творчо-продуктивної діяльності, сенсотворення передбачає інтеграцію екзистенційного досвіду, ціннісних орієнтацій, художньої уяви та усвідомлення культури як системи смислів. За слушною думкою П. Гілена: "культура – це фундамент, на якому ми стоїмо, а також інструментарій або велике джерело спільних ресурсів, з якого ми можемо брати інструменти для роботи" [6, с. 37]. В цьому сенсі мистецька життєтворчість є особливою формою культурного буття у якій художня діяльність поєднується з творчою свободою та самовизначенням.

Однак, здатність до сенсотворення не вродженою властивістю особистості, а формується у процесі освіти, професійного становлення та залучення до культуротворчої діяльності. У зв'язку з цим доцільно звернутися до такого важливого складника мистецької

ISSN: 2522-9699, 2616-5007

життєтворчості, як її освітній вимір. Освітня життєтворчість, вагомі смисли якої – культура доброчесності, здатність до самоаналізу та самооцінки, відданість справі й мужність діяти чесно та відповідально – мають бути свідомим вибором життєвої траєкторії кожної людини [14, с. 162]. Якщо в процесі професійної підготовки формується здатність до життєтворчості, то у майбутньому це не дозволить митцеві постати перед тими екзистенційними дилемами, на які звертає увагу В. Кейсі. Авторка наголошує, що "переосмислюючи роль дизайну в новому світовому порядку, маємо шукати ідеї і натхнення одне в одного" [11, с. 263]. Тож, освітня життєтворчість виступає не лише передумовою професійної майстерності, а й основою становлення цілісної особистості. Орієнтація на істину, красу, добро забезпечує ціннісну цілісність мистецької діяльності та надає їй суспільного значення. Митець не лише створює культурні артефакти, але й формує гуманістичні смисли, сприяє культурному й духовному розвитку суспільства, що в свою чергу потребує переосмислення самої місії мистецтва та дизайну. Саме тому, заслуговує на увагу позиція Д. Нормана, який вважає, що "необхідно розширити концепцію дизайну з орієнтованої на людину до орієнтованої на людство" [13, с. 279]. Важливість такого підходу полягає в тому, що він переорієнтовує творчій акт із самозадоволення індивідуальних запитів на відповідальне проєктування майбутнього.

Одним із вагомих чинників мистецтва та дизайну є їхня здатність спонукати людину до рефлексії та переосмислення усталених способів взаємодії зі світом: "увесь дизайн – незалежно від носія – створюється з метою залучити аудиторію" [1, с. 8]. На думку Ш. Адамса витвори мистецтва та дизайнерські продукти спрямовані не лише на задоволення естетичних чи функціональних потреб, а й на розвиток емоційної та інтелектуальної інтерпретації предметного середовища. Через візуальну мову, символічні образи, композиційні рішення та проєктні форми мистецтво і дизайн здатні репрезентувати та актуалізувати такі смислові домінанти як ефективність, любов, гумор, інтелект, вишуканість, ностальгія, гнів, гордість, інновації тощо [1]. Однак трансляція цих смислів можлива лише за умови, що сам митець є їхнім носієм. Неможливо переконливо репрезентувати гуманізм, чесність, любов чи відповідальність, якщо вони не становлять внутрішній стрижень світогляду творчої особистості. Відтак, мистецька й дизайнерська освіта має бути спрямована на становлення особистості. Саме єдність особистісного буття і творчої діяльності можна вважати фундаментом мистецької життєтворчості.

Висновки. Отже, можемо констатувати, що ключовими складниками мистецької життєтворчості є творча свобода, сенсотворення, служіння вищим гуманістичним цінностям і здатність до відповідального культуротворення. Посилення світоглядної та виховної складових мистецької та дизайнерської освіти, а також розроблення освітніх стратегій, спрямованих на розвиток мистецької життєтворчості майбутніх дизайнерів та художників забезпечить становлення митця як суб'єкта культури, який формує нові культурні смисли та гуманізує соціальний простір. Перспективи подальших досліджень можуть бути пов'язані з аналізом практик мистецької життєтворчості в умовах цифрової культури та ШІ.

Список використаних джерел:

1. Адамс, Ш 2022, *Як дизайн спонукає нас думати, відчувати, діяти,* пер. з англ. М. Тимченко, Київ : *ArtHuss,* 256 с.
2. Адорно, Т 2002, *Теорія естетики,* пер. з нім. П. Таращук, Київ : *Видавництво Соломії Павличко "Основи"*, 518 с.
3. Берґсон, А 2010, *Творча еволюція,* пер. з фр. Р. Осадчук, Київ : *Вид-во Жупанського,* 318 с.
4. Верещагін, О 2023, 'Графічний дизайн в контексті культури смаків: освітньо-виховний потенціал', *Філософія освіти*, Т. 29, № 2, с. 175–185. Доступно : <doi: 10.31874/2309-1606-2023-29-2-11>.
5. Верещагін, О 2025, *'Дизайн як мода та соціокультурний механізм самовираження людини', Освітній дискурс*. Вип. 56(11–12). с. 48–53. Доступно : <doi: 10.33930/ed.2019.5007.56(11-12)-7>.
6. Ґілен, П 2026, *Довіра,* пер. з англ. Т. Родіонової, В. Ядухи, Ю. Ядухи, Харків *: ist publishing,* 264 с.
7. Ґілен, П, 2023, *Креативність та інші фундаменталізми,* пер. з гол. О. Смерек, Харків : *ist publishing*, 112 с.
8. Григорова, Н, Іващенко, О 2023, 'Феномен зображення у філософських експлораціях Григорія Сковороди і Йоганна Вольфганта Гете', *Interdisciplinary Studies of Complex Systems*, №. 22, с. 87–95.
9. Дерезевіц, В 2021, *Смерть митця : як творчі люди виживають у часи мільярдерів і технологічних гігантів,* пер. з англ. А. Дудченко, Київ : *Yakaboo Publishing*, 368 с.

ISSN: 2522-9699, 2616-5007

10. *Істрія мистецтва від найдавніших часів до сьогодення* 2024, За загальною редакцією Стівена Фартінга, передмова Річарда Корка, Харків : *Vivat*, 576 с.
11. Кейсі, В 2025, *Дилема дизайнера. Маніфести, які змінили дизайн світу,* укл. та наук ред. Є. Буцикіна, Київ : *Projector Publishing*, с. 259–264.
12. Мур, А 2025, *Do/Дизайн: чому краса є початком всього*, пер. з англ. І. Курганської, Харків: *ist hublishing*, 128 с.
13. Норман, Д 2024, *Дизайн для кращого світу : значущий, стійкий, орієнтований на людство,* пер. з англ. К. Жуковської, Т. Турчин, Київ : *ArtHuss,* 320 с.
14. Панченко, ЛМ & Радіонова, НВ 2025, 'Доброчесність у практиках освітньої життєтворчості', *Філософія освіти,* №31 (1), с 155 – 165.
15. Петрова, О 2025, *Дивитися та бачити. Філософія мистецького досвіду*. Ін-т проблем сучасного мистецтва НАМ України, ВД "АДЕФ" Україна, Київ, 320 с.
16. Поліщук, ОП 2025, 'Гармонія як поняття дизайну, естетики, дизайн-освіти і мистецької освіти : теоретичний та методологічний аспекти', *Українська культура : минуле, сучасне, шляхи розвитку*, Вип. 50, с. 437–443. Доступно : <doi: 10.35619/ucpmk.50.997>.
17. Рижова, ІС 2025, 'Філософія дизайну як гармонізація предметного світу', *Humanities Studies*, Вип. 23(100), с. 108–123. Доступно : <doi: 10.32782/hst-2025-23-100-12>. [10 Травня 2026].

References:

1. Adams, Sh 2022, *Yak dyzain sponukaie nas dumaty, vidchuvaty, diiaty* [How Design Makes Us Think, Feel, and Act], trans. from English by M Tymchenko, ArtHuss, Kyiv, 256 p. [in Ukrainian].
2. Adorno, T 2002, *Teoriia estetyky* [Aesthetic Theory], trans. from German by P Tarashchuk, Vydavnytstvo Solomii Pavlychko "Osnovy", Kyiv, 518 p. [in Ukrainian].
3. Bergson, A 2010, *Tvorcha evoliutsiia* [Creative Evolution], trans. from French by R Osadchuk, Vyd-vo Zhupanskoho, Kyiv, 318 p. [in Ukrainian].
4. Vereshchahin, O 2023, 'Hrafichnyi dyzain v konteksti kultury smakiv: osvitno-vykhovnyi potentsial' [Graphic Design in the Context of the Culture of Taste: Educational and Upbringing Potential], *Filosofiia osvity*, vol. 29, no. 2, pp. 175–185. [in Ukrainian]. doi: 10.31874/2309-1606-2023-29-2-11.
5. Vereshchahin, O 2025, 'Dyzain yak moda ta sotsiokulturnyi mekhanizm samovyrazhennia liudyny' [Design as Fashion and a Sociocultural Mechanism of Human Self-Expression], *Osvitnii dyskurs*, iss. 56 (11–12), pp. 48–53. [in Ukrainian]. doi: 10.33930/ed.2019.5007.56(11-12)-7.
6. Gilen, P 2026, *Dovira* [Trust], trans. from English by T Rodionova, V Yadukha and Yu Yadukha, ist publishing, Kharkiv, 264 p. [in Ukrainian].
7. Gilen, P 2023, *Kreatyvnist ta inshi fundamentalizmy* [Creativity and Other Fundamentalisms], trans. from Dutch by O Smerek, ist publishing, Kharkiv, 112 p. [in Ukrainian].
8. Hryhorova, N & Ivashchenko, O 2023, 'Fenomen zobrazhennia u filosofskykh eksploratsiiakh Hryhoriia Skovorody i Yohanna Volfhanta Hete' [The Phenomenon of Image in the Philosophical Explorations of Hryhorii Skovoroda and Johann Wolfgang Goethe], *Interdisciplinary Studies of Complex Systems*, no. 22, pp. 87–95. [in Ukrainian].
9. Derezevits, V 2021, *Smert myttsia: yak tvorchi liudy vyzhyvaiut u chasy miliarderiv i tekhnolohichnykh hihantiv* [The Death of the Artist: How Creators Struggle to Survive in the Age of Billionaires and Big Tech], trans. from English by A Dudchenko, Yakaboo Publishing, Kyiv, 368 p. [in Ukrainian].
10. *Istoriia mystetstva vid naidavnishykh chasiv do sohodennia* [Art: The Definitive Visual Guide] 2024, ed. by Steven Farthing, foreword by Richard Cork, Vivat, Kharkiv, 576 p. [in Ukrainian].
11. Casey, V 2025, *Dylema dyzainera. Manifesty, yaki zminyly dyzain svitu* [The Designer's Dilemma: Manifestos That Changed the Design World], comp. and scientific ed. by Ye Butsykina, Projector Publishing, Kyiv, pp. 259–264. [in Ukrainian].
12. Moore, A 2025, *Do/Dyzain: chomu krasa ye pochatkom vsoho* [Do/Design: Why Beauty Is the Beginning of Everything], trans. from English by I Kurhanska, ist publishing, Kharkiv, 128 p. [in Ukrainian].
13. Norman, D 2024, *Dyzain dlia krashchoho svitu: znachushchyi, stiikyi, oriientovanyi na liudstvo* [Design for a Better World: Meaningful, Sustainable, Humanity-Centered], trans. from English by K Zhukovska and T Turchyn, ArtHuss, Kyiv, 320 p. [in Ukrainian].
14. Panchenko, LM & Radionova, NV 2025, 'Dobrochesnist u praktykakh osvitnoi zhyttietvorchosti' [Integrity in the Practices of Educational Life-Creation], *Filosofiia osvity*, № 31 (1), pp. 155–165. [in Ukrainian].
15. Petrova, O 2025, *Dyvytysia ta bachyty. Filosofiia mystetskoho dosvidu* [To Look and to See: The Philosophy of Artistic Experience], Instytut problem suchasnoho mystetstva NAM Ukrainy, VD "ADEF-Ukraina", Kyiv, 320 p. [in Ukrainian].
16. Polishchuk, OP 2025, 'Harmoniia yak poniattia dyzainu, estetyky, dyzain-osvity i mystetskoi osvity: teoretychnyi ta metodolohichnyi aspekty' [Harmony as a Concept of Design, Aesthetics, Design

ISSN: 2522-9699, 2616-5007

Education and Art Education: Theoretical and Methodological Aspects], *Ukrainska kultura: mynule, suchasne, shliakhy rozvytku*, iss. 50, pp. 437–443. [in Ukrainian]. doi: 10.35619/ucpmk.50.997.

17. Ryzhova, IS 2025, 'Filosofiia dyzainu yak harmonizatsiia predmetnoho svitu' [Philosophy of Design as Harmonization of the Material World], *Humanities Studies*, iss. 23 (100), pp. 108–123. [in Ukrainian]. doi: 10.32782/hst-2025-23-100-12.

Надійшло до видання / Received *3.03.2026*
Прийнято до друку / Accepted *01.04.2026*